

อัตลักษณ์การลำของศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย

The National Artist Identity of personality orts (Molam) in Thailand

พร ยงดี¹, สุพรรณณี เหลือบุญชู², เฉลย ภูมิพันธ์³

Porn Yongdee¹, Suphannee Lurboonchu², Chrloei Peumiphan³

บทคัดย่อ

อัตลักษณ์การลำของศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง(หมอลำ)มีความโดดเด่นและมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน ซึ่งเกิดจากภูมิปัญญาและการสั่งสมมาเป็นเวลานาน จนกลายเป็นต้นแบบและองค์ความรู้ในการแสดงหมอลำในปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบและศิลปะการลำของศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย 2) ศึกษาอัตลักษณ์ที่โดดเด่นในการลำของศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลภาคสนามได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต เพื่อนำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีแบบสามเส้าและเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบและศิลปะการลำของศิลปินหมอลำทั้ง 3 ท่าน ได้แก่ 1) หมอลำเคน ดาเหลา มีปฏิภาณในการด้นกลอนสดที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราสีและท่าพ่อนเกี่ยวที่สวยงาม 2) หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีน้ำเสียงไพเราะ ท่าพ่อนงดงาม กลอนลำสละสลวยและมีความหมายลึกซึ้ง 3) หมอลำ ป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม สามารถร้องเข้ากับเสียงแคนได้ทุกชนิด กลอนลำเป็นภาษาพื้นบ้านที่เข้าใจง่าย

นอกจากนี้ยังพบว่าศิลปินหมอลำทั้ง 3 ท่าน มีอัตลักษณ์เฉพาะเป็นของตนเองดังนี้ 1) หมอลำเคน ดาเหลา มีท่าทางเจ้าชู้ เสียงทุ้มกังวาน กระแสเสียงใหญ่ กลอนลำเรื่องเพศและกามารมณ์ มีท่าพ่อนจก เป็นท่าพ่อนเกี่ยวเวลาแสดง 2) หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน ท่าทางนางเอก มีความสง่างามและนุ่มนวล สามารถใช้ลูกคอ 11 ชั้น เอื้อนได้หลากหลายไม่ซ้ำกัน ส่วนกลอนลำจะสะท้อนชีวิตและธรรมชาติ มีท้าวาดพ่อนที่พลิ้วไหว อ่อนช้อย 3) หมอลำ ป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม สามารถเอื้อนจากเสียงหนึ่งไปอีกเสียงหนึ่งโดยไม่เพี้ยนเสียงและสามารถลำได้นาน ส่วนกลอนลำเน้นอารมณ์ตัวละคร สามารถสื่อความรู้สึกทางด้านอารมณ์ให้ผู้ฟังไม่เหนื่อยหน่าย ใช้น้ำเสียงเลียนแบบเสียงตัวละครในเรื่องได้ทุกตัวละครและมีเทคนิคการนำเสนอให้ผู้ชมเกิดความสุขสนุกสนานจากมุขตลกขบขันด้วยคำพูดและท่าทาง

¹ นิสิตระดับปริญญาโท สาขาดุริยางคศิลป์ วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² รองศาสตราจารย์ วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด

¹ Faculty of Fine and Applied Arts , Mahasarakham University.

² Associate professor, Faculty of Fine and Applied Arts , Mahasarakham University.

³ Assistant Professor, Roi Et Rajabhat University

สรุปอัตลักษณ์การลำของศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 ท่าน มีความโดดเด่นด้านน้ำเสียง กลอนลำ ทำพ็อน และบทบาทการแสดงบนเวทีเข้าถึงตัวละคร ทำให้ผู้ชมไม่เหน็ดเหนื่อย และสามารถเป็นต้นแบบในการร้อง หมอลำและกลวิธีลีลาเฉพาะตัว เป็นองค์ความรู้ในการลำให้ผู้อื่นเป็นแนวทางศึกษาและสืบทอดต่อไป

คำสำคัญ : อัตลักษณ์ในการลำ , ศิลปะการลำ

Abstract

Singing Identities of National Artists in the Field of performing Art (Mo Lam) have their own distinctions that have accumulated over a long period of time. Nowadays, they have become a model and a body of knowledge of I-san folk singing (Mo Lam) and performance. This qualitative research aimed at investigating these points: 1) elements and artistic styles of singing of national artists in the field of performing art (Mo lam) in Thailand, and 2) singing identities of national artists in the field of performing art (Mo Lam) in Thailand. Research instruments were an interview form and an observation form, these forms used for collecting field data. The field data was examined by means of a triangulation technique and research results were presented by means of a descriptive analysis.

The results revealed that Elements and artistic styles of singing of the three national artists in the field of performing art (Mo Lam) were these: 1) Mo lam Ken Dalao had a great wit in improvising the lyrics for courting ladies and a nice style of dance for courting ladies , 2) Mo Lam Chawiwon Damnern had a sweet voice and a nice style of dance and her lyrics were profound and meaningful, and 3) Mo Lam Por Chalatnoi Songserm had a flexible voice which went together with all types of reed mouth organs and his lyrics improvised into native language so general people were easy to understand.

Moreover, the finding also revealed that the three I-san Folksingers (Mo Lam) had identities as follows: 1) Mo Lam Ken Dalao had a characteristic of a womanizer, a deep-toned sonorous voice, his lyrics concerning sex and courting ladies ; 2) Mo Lam Chawiwon Damnern had a characteristic of a great noblewoman, a sweet-noble manner , she could use her quaver for making 11 continuous voice and a wide variety of drawls , her lyrics reflected life and nature and her dancing style was smooth and graceful ; 3) Mo Lam Por Chalatnoi Songserm could smoothly drawl his voice from one tone to another , he also could sang for a long time , his lyrics emphasized emotions of characters and these were transmitted to the audience for entertaining , he used his voice imitated the voice of all characters in the story through his singing and also used presenting techniques for entertaining the audience through his gags, words and actions.

In conclusion, singing identities of the three national artists are distinctive in terms of their voices, lyrics , dancing styles and stage-performing roles which efficiently reflect characters' manner and make the audience feel happy. Their singing identities can used as a model singing for I-san folksingers (Mo Lam) and their presenting strategies are the body of knowledge which future generations can use as a guideline for studying and perpetuating.

Keywords : Singing Identities , artistic styles of singing

บทนำ

หมอลำเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านที่มีมายาวนานนับศตวรรษ ถือกำเนิดจากประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่นที่ดำเนินอย่างเรียบง่าย โดยยึดถือขนบธรรมเนียมประเพณีและจารีตตามหลักของศาสนาในสภาวะสังคมแบบดั้งเดิม หมอลำได้รับการยกย่องว่าเป็นปราชญ์ของสังคม เป็นผู้สืบทอดและถ่ายทอดภูมิปัญญา ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น ถือเป็นวัฒนธรรมบันเทิงเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอีสาน (สุบรรณ จันทบุตรและทองมาก จันทะลือ. 2537 : 11) หมอลำมีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมอีสานสองประการ คือ บทบาทด้านพิธีกรรม ได้แก่ หมอลำผีฟ้า ซึ่งเป็นการลำเพื่อรักษาคนเจ็บป่วย และขอคำทำนายเกี่ยวกับ โชคชะตาบ้านเมือง พิธีกรรมทั้งสองลักษณะนี้สัมพันธ์กับองค์ประกอบของสังคม ในด้านความเชื่อ การผลิตและระบบเศรษฐกิจ บทบาทด้านนันทรมี 2 ลักษณะ คือ บทบาทโดยตรง ได้แก่ ให้ความบันเทิงให้การศึกษา เผยแพร่ศาสนาสร้างเอกภาพทางการเมืองความคิด และเป็นสื่อชาวบ้าน ส่วนบทบาทที่แฝงเร้น ได้แก่ เป็นการผ่อนคลายความเครียด และความคับข้องใจ อันเกิดจากการอบสังคม และปัญหาในการดำเนินชีวิต (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2528 : 124)

หมอลำมีวิวัฒนาการมาจาก หมอลำพื้น หมอลำผีฟ้า หมอลำกลอน หมอลำหมูและหมอลำเพลิน กลอนลำที่หมอลำใช้ลำมีทำนองหลัก 4 ทำนอง ได้แก่ ทำนองลำทางสั้น ทำนองลำทางยาว ทำนองลำเตี้ยและทำนองลำเพลินลักษณะของกลอนลำ มีกลอนร่าย กลอนกาพย์ (หรือกลอนตัด) และกลอนฉันท (พรชัย เขียวสาธุ. 2536 : 4)

ประเภทของหมอลำแบ่งได้ 2 อย่างคือ หมอลำคู่หรือลำกลอนเป็นหมอลำที่ลำโต้ตอบความรู้ด้านต่าง ๆ อาทิ ปรัชญาศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี วรรณคดี สุภาษิตคำสอน ประวัติศาสตร์การเมือง ความรัก ในระยะแรกนั้นเป็นการโต้ตอบ

ระหว่างชายกับชาย การลำส่วนใหญ่จะเน้นความรู้ด้านปรัชญาศาสนา ต่อมาจึงมีหมอลำฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย เนื้อหาของการลำยังเหมือนเดิม แต่จะมีเนื้อหาเพิ่มอีกคือ เกี่ยวพาราสิ หมอลำประเภทนี้ได้พัฒนาตามลำดับ เกิดหมอลำชิงช้าและหมอลำกลอนซึ่งในปัจจุบัน อีกอย่างหนึ่งเรียกว่าหมอลำหมู คือการแสดงหมอลำเป็นคณะแบ่งได้หลายอย่าง เช่น หมอลำเรื่องต่อกลอนซึ่งมีหลายทำนอง หมอลำเพลิน หมอลำกกาชาขาว หมอลำเวียง เป็นต้น หมอลำประเภทนี้แต่เดิมจะนำนิทานพื้นบ้านและนิทานชาดกมาเป็นเรื่องในการแสดง แต่ปัจจุบันได้พัฒนาหลายด้านไม่ว่าจะเป็น เวที แสงสี เสียง เนื้อเรื่องดนตรีประกอบ จำนวนคนในการแสดง การนำเสนอในรูปแบบที่แปลกใหม่ หมอลำประเภทนี้เคยได้รับความนิยมอย่างกว้างขวาง ทำนองลำแบ่งได้หลัก ๆ คือลำทางสั้น และลำทางยาว ลำทางสั้นเป็นการลำที่มีท่วงทำนองการเดินกลอนที่รวดเร็วกระชับ ไม่มีเอื้อนเสียง (เจริญชัย ชนไฟโรจน์. 2543 : 4-8)

หมอลำมีวิวัฒนาการตามยุคสมัยเพื่อให้เป็นที่นิยมแต่ลำกลอนที่เคยมีบทบาทแก่ผู้ฟังเป็นอย่างมากในยุคก่อนก็ไม่ได้เสื่อมความนิยมลง เพราะลำกลอนเป็นการลำแข่งขันความรู้ คติธรรมที่ให้สาระประโยชน์ หมอลำกลอนจะต้องได้รับการศึกษาและฝึกฝนมาอย่างดี จนมีคำกล่าวที่ว่า "สิบนักปราชญ์ผู้รู้บ้านเจ้าผู้แตกลำ"(จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2530 : 58)

หมอลำกลอนที่มีชื่อเสียงในอดีตแต่ยังได้รับความนิยมในปัจจุบันและมีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ประชาสัมพันธ์ความรู้ด้านการเมือง นโยบายหรือโครงการต่าง ๆ สู่ชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นเรื่องการปกครอง การสาธารณสุข การเกษตร การศึกษานอกจากการให้ความบันเทิงสุนทรียภาพในฐานะสื่อพื้นบ้านที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของหมอลำแต่ละคนไม่ว่าจะเป็นกระแสเสียง ลูกคอ วาทลำ หรือการต้นกลอนที่ไพเราะจนได้รับการยกย่องว่าเป็นหมอลำชั้นครูมีอยู่ด้วยกันหลายท่าน

หมอลำชั้นครูทุกคนจะมีลีลาการลำที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวและเป็นเสน่ห์ที่ผู้ชมประทับใจ มีชื่อเสียงตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันเป็นต้นแบบของวาทลำให้หมอลำรุ่นหลังได้ยึดถือและเรียนรู้ อาทิ หมอลำทองมาก จันทะลือ เป็นหมอลำที่มีปฏิภาณไหวพริบดี มีความโดดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว และเป็นเสน่ห์ดึงดูดผู้ชมผู้ฟังก็ถือการสอย (หมายถึง การพูดสอดแทรกในระหว่างการลำด้วยภาษาและถ้อยคำสองแง่สองง่าม) หมอลำเคน ดาเหลา มีน้ำเสียงทุ้มมีพลังเสียง ที่เวลาลำซัดถ้อยซัดคำ มีการวางห้องของคำร้องที่ดี ลูกคอไม่ถี่แต่ละเอียด มีการทอดเสียงให้นุ่มนวล สามารถลากลอนสองแง่สองง่ามได้อย่างน่าฟัง หมอลำบุญเพ็ง ฝ้ายผวย มีความชำนาญในการลำหนีเสียงดนตรี แล้วกลับเข้าคีย์เดิมโดยไม่เพี้ยนได้อย่างไพเราะ อย่าง ที่เรียกว่า “ลำกายแคน” สามารถวางอารมณ์ของเสียงให้เข้ากับคำร้อง มีเสียงที่เป็นธรรมชาติ ไพเราะโดยไม่ตกแต่งเสียง หมอลำจวีวรรณ ดำเนิน มีกระแสเสียงที่ไพเราะอย่างที่เราเรียกว่าเสียงนางเอก มีลูกคอที่ละเอียดและเป็นเอกลักษณ์มีการเอื้อนเสียงหลายชั้นและหลายแบบ สามารถขึ้นเสียงสูงในตอนจบกลอน ได้หลายคีย์ โดยไม่เพี้ยนเสียงเก็บกลอนสม่ำเสมอ ดันกลอนสดได้อย่างไพเราะ กลอนมีสัมผัสถูกต้องตามฉันทลักษณ์ และหมอลำ ป. ฉลาดน้อย ส่งเสริม มีความสามารถในการขึ้นเสียงสูงโดยไม่บอดใช้ลูกคอได้ถี่ชัดเจน เหมือนการรัวระนาด มีน้ำเสียงไพเราะท่วงทำนอง จังหวะ ลูกเล่นที่มีเอกลักษณ์ มีระดับเสียงที่สามารถลำกับแคนได้ทุกประเภท

จากความรู้ความสามารถตลอดจนความชำนาญและเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นของหมอลำ ชั้นครูดังที่ได้กล่าวมา หมอลำเคน ดาเหลา หมอลำบุญเพ็ง ฝ้ายผวย (เสียชีวิตแล้ว) หมอลำทองมาก จันทะลือ (เสียชีวิตแล้ว) หมอลำจวีวรรณ ดำเนิน (พันธุ) และหมอลำ ป. ฉลาดน้อย ส่งเสริม จึงได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ให้เป็นศิลปินแห่งชาติ

ด้วยเล็งเห็นถึงคุณค่าแห่งความมานะบากบั่นในการสร้างสรรค์ผลงานจากภูมิปัญญาดังที่ กล่าววาทศิลป์แห่งชาติคือบุคคลที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะอันล้ำค่าเป็นมรดกฝากไว้ในแผ่นดิน ซึ่งนับว่าเป็นผู้ที่มีคุณูปการใหญ่หลวงต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะในประเทศไทย โดยเป็นผลงาน ที่สืบทอดเนื่องมาจากการสั่งสมภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดมาจากรบรรพบุรุษ แต่ครั้งอดีตกาล สืบสายโยงใยผ่านสายเลือดของชนชาติมาจนถึงปัจจุบัน แล้วแสดงออกถึงความชัดเจนผ่านบุคคลที่มีความสามารถพิเศษทางด้านศิลปะให้ปรากฏต่อสาธารณชนในรูปลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของชาติ (จารุวรรณ ธรรมวัตร. 2528 : 6) ซึ่งผู้ที่ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาตินั้นจะต้องมีคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์การคัดเลือกศิลปินแห่งชาติ ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติว่าเป็น ผู้มีความรู้ ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญ มีผลงานเป็นที่ยอมรับของศิลปะด้านการลำ สร้างสรรค์ และพัฒนา ถ่ายทอด เผยแพร่ เป็นต้นแบบการลำ ผลงานเป็นประโยชน์ต่อสังคมและมนุษยชาติ

ถึงแม้จะได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติให้เป็นศิลปินแห่งชาติแล้ว แต่หมอลำชั้นครูทั้ง 3 ท่านก็ยังคงทำหน้าที่ขบลำ ถ่ายทอดความรู้ ความสามารถ ในเรื่องการลำให้กับลูกศิษย์ เยาวชนหน่วยงานทั้งในภาครัฐและเอกชนอยู่เสมอ ศิลปะในการลำของศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 ท่าน สามารถเป็นต้นแบบในการร้องหมอลำและฝึกหัดให้เกิดขึ้นหรือสภาพในการลำได้อย่างดียิ่ง

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาศิลปะการลำของศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงหมอลำ ทั้งนี้เพื่อแนวทางการศึกษาและรวบรวมศิลปะในการลำและองค์ประกอบของการลำชั้นตอนวิธีการลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดงหมอลำที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละท่าน ซึ่งกิจกรรมของหมอลำที่สั่งสมถ่ายทอดกันมายาวนาน จะทำให้เกิดต้นแบบในการร้องหมอลำและกลวิธีลีลาเฉพาะของศิลปินแห่งชาติ ก็จะเป็นองค์

ความรู้ในการลำให้เยาวชนได้เป็นแนวทางการศึกษา และสืบทอดหมอลำที่เป็นมรดกของ ชุมชนอีสาน ให้เป็นวัฒนธรรมอันดีงามของชาติสืบไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและศิลปะการลำของศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ที่โดดเด่นในการลำของศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยนำแนวคิดของ พาร์สัน เพื่อใช้ศึกษาองค์ประกอบและศิลปะการลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย ที่มีเทคนิคลีลาและความสามารถในการลำ โดยใช้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ ในการวิเคราะห์ข้อมูลของศิลปินแห่งชาติ

วิธีการศึกษา

งานวิจัยในครั้งนี้เป็นลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการศึกษา 4 วิธี คือ ประการแรกศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบการลำ ประการที่สองผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ศิลปินแห่งชาติ ศิลปินพื้นบ้าน ผู้รู้ ประการที่สามใช้วิธีการสังเกตการแสดงของศิลปิน เพื่อให้ได้ข้อมูลและตรวจสอบ เพื่อนำมาวิเคราะห์ ศิลปะการลำของศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง(หมอลำ)ในประเทศไทยโดยนำเสนอด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ โดยมีขอบเขตของการวิจัยดังนี้

1. องค์ประกอบและการลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย ได้แก่ คำประพันธ์ ทำนองลำ ทำพ็อนเสียง คำร้อง และการเอื้อน
2. อัตลักษณ์ที่โดดเด่นในการลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย ได้แก่ การใช้ลูกคอ การทอดเสียง การใช้ภาษาและการเล่นคำ

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาพบว่า อัตลักษณ์การลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย มีองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่

1. องค์ประกอบและศิลปะการลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย คือ
 - 1.1 หมอลำเคน ดาเหลา เป็นหมอลำที่มีปฏิภาณเป็นเลิศในเชิงกลอนสด มีความคมคายในเนื้อหากลอนที่สามารถชนะใจผู้ฟังและสร้างความประทับใจได้อย่างดี อีกทั้งสามารถโต้ตอบคู่ลำอย่างไม่หวั่นเกรงด้วยกลอนลำที่มีเนื้อหาหลักซึ่งกินใจอย่างไม่ติดขัด ส่วนทำพ็อนของหมอลำเคน ดาเหลา จะเน้นทำพ็อนเกี่ยวพาราสิระหว่างคู่ลำเป็นการพ็อนท่าจก เพื่อแสดงออกถึงการหยอกเย้าฝ่ายหญิง เรียกความสนใจจากผู้ชมเป็นอย่างดี
 - 1.2 หมอลำจวีวรรณ ดำเนิน เป็นหมอลำที่ฝึกฝนการร้องหมอลำมาตั้งแต่เยาว์จนโตขึ้น ยังฝึกฝนตลอดมาด้วยวิธีการต่าง ๆ ด้วยน้ำเสียงใสไพเราะ มีลูกคอที่เอื้อนได้หลายชั้น กลอนลำเน้นการสั่งสอนและสภาพชีวิตตลอดจนวิธีการแสดงด้วยกระบวนการลำ และการพ็อนด้วยกริยานุมนวล ทำให้เป็นที่ประทับใจและชื่นชอบของผู้คนโดยทั่วไป ซึ่งทำพ็อนนั้น นอกจากจะเป็นทำพ็อนอิสระและทำพ็อนเกี่ยวแล้ว ยังมีทำพ็อนจากการสร้างสรรค์จากทำพ็อนแม่บทอีสาน เช่น ทำกาตากปิก ทำเต่าลงหนอง เป็นต้น

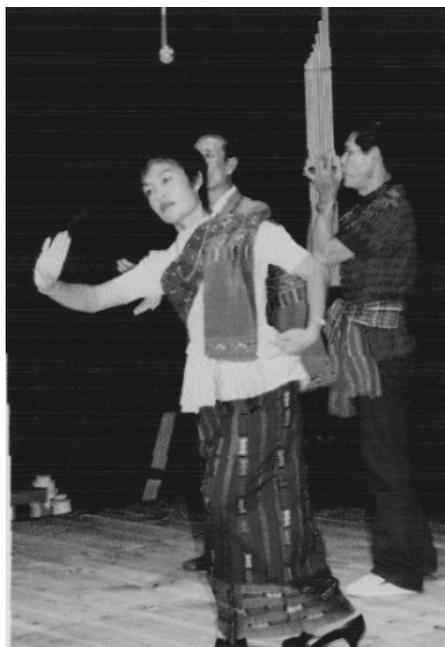
1.3 หมอลำ ป. ฉลาดน้อย ส่งเสริม เป็นหมอลำที่สามารถเลือกใช้ภาษาในการแต่ง กลอนได้ไพเราะสละสลวย คำส่วนใหญ่เป็นคำพื้น บ้านมีใช้กันทั่วไป ทำให้ผู้ฟังเข้าใจโดยตรงไปตรง มา นอกจากนี้ยังเป็นผู้มีกระแสเสียงดีสามารถร้อง ได้กับแดนทุกชนิด และสามารถบังคับเสียงสูง-ต่ำ ให้เข้ากับเครื่องดนตรี มีวิธีใช้ลูกคอได้อย่างละเอียด ทำให้ผู้ชมเคลิ้มไปตามบทกลอน

ภาพประกอบ 1 หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน กับหมอลำเคน ดาเหลา

ภาพประกอบ 2 หมอลำ ป. ฉลาดน้อย ส่งเสริม หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน หมอลำเคน ดาเหลา

ภาพประกอบ 3 ทำพ็อนประกอบการแสดง หมอลำ

ภาพประกอบ 4 ทำพ็อนเกี่ยวของหมอลำ ฉวีวรรณ ดำเนิน กับหมอลำเคน ดาเหลา

2. อัตลักษณ์ในการลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย คือ

2.1 อัตลักษณ์ในการลำของหมอลำเคน ดาเหลา เป็นผู้มึท่าทางเจ้าชู้ สายตากุ่มกรึ่ม สีหน้าเรียบเฉย เสียงทุ้มกระแสดเสียงใหญ่ กังวาน จังหวะสม่ำเสมอ กลอนลำเรื่องเพศและกามารมณ์ มีท่าฟ้อนจนเป็นท่าเกี่ยวเฉพาะตัว

2.2 อัตลักษณ์ในการลำของหมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีท่าทางสง่างามเหมือนนางพญาเสียงลูกคอ 11 ชั้น สามารถปรับเปลี่ยนทำนองเอื้อนได้หลากหลายไม่ซ้ำกัน กลอนลำสะท้อนชีวิตและธรรมชาติ และต้นกลอนสดได้ตามเหตุการณ์สลับกับการพูด มีवादฟ้อนธรรมชาติที่พลิ้วไหวอ่อนช้อย

2.3 อัตลักษณ์ในการลำของหมอลำป. ฉลาดน้อย ส่งเสริม สามารถร้องจากเสียงหนึ่งไปอีกเสียงหนึ่งโดยไม่เพี้ยน เสียงและสามารถลำได้นาน กลอนลำเน้นอารมณ์ตัวละคร และสามารถสื่อความรู้สึกทางด้านอารมณ์ให้ผู้ฟังไม่เบื่อ ใช้น้ำเสียงเลียนแบบเสียงและสมมุติท่าทางเป็นตัวละครในเรื่องได้ทุกตัวและให้ผู้ชมเกิดความสนุกสนานจากมุขตลกขบขันด้วยคำพูดและท่าทาง

สรุป

อัตลักษณ์การลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย มีองค์ประกอบศิลปะการลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทยทั้ง 3 ท่าน คือ หมอลำเคน ดาเหลา หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน และหมอลำ ป. ฉลาดน้อย ส่งเสริม มีองค์ประกอบของการร้อง กลอนลำ ทำนองลำ และลีลาท่าฟ้อนที่เป็นองค์ประกอบในการแสดงที่ได้รับการฝึกฝนจนกลายเป็นศิลปินที่มีชื่อเสียง ส่วนศิลปะการลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย ซึ่งแต่ละท่านมีความสามารถที่คล้ายกันและแตกต่างกัน และเป็นลักษณะเฉพาะบุคคล

ที่เป็นที่นิยมของผู้ชมและผู้ฟังเช่น น้ำเสียง เนื้อหา สะเทือนอารมณ์ คำร้อง เป็นต้น ซึ่งเป็นความสามารถเฉพาะตัวของศิลปินแห่งชาติทั้ง 3 ท่าน ซึ่งหายากในหมอลำทั่ว ๆ ไป

อัตลักษณ์ในการลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย ทั้ง 3 ท่าน ที่โดดเด่นและถือเป็นอัจฉริยภาพได้แก่ การใช้ลูกคอ การเก็บกลอน การเล่นคำ การต้นกลอน การประสานทำนอง ซึ่งเกิดพรสวรรค์และภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสมมายาวนาน เป็นต้นแบบให้หมอลำรุ่นหลังได้ใช้เป็นแนวทางในการเรียนรู้ ฝึกฝนและเผยแพร่ เกิดเป็นความนิยมแก่ผู้ชมผู้ฟังอย่างยาวนาน อัตลักษณ์ในการลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านศิลปะการลำ ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่สืบต่อไป

อภิปรายผล

1. องค์ประกอบในการลำของศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย นั้น สิ่งสำคัญคือกลอนลำซึ่งเนื้อหาสาระที่สะท้อนตามสังคมในหลาย ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้าน การเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ ศาสนา การศึกษา หรือด้านอื่น ๆ เป็นกลอนลำที่มีเนื้อหาหลักซึ่งกินใจ แสดงปฏิภาพเป็นเลิศในเชิงกลอนสดของหมอลำ

2. ศิลปะในการลำของศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย ประกอบไปด้วยน้ำเสียงซึ่งหมอลำทั้ง 3 ท่าน มีการใช้เสียง ใช้น้ำคำร้อง การเอื้อน การหายใจ และการถ่ายทอดอารมณ์ที่แตกต่างกัน อาทิ หมอลำเคน ดาเหลา มีเสียงทุ้มลูกคอไม่ถี่และละเอียดอ่อนเสียงจนจบจึงหายใจ หมอลำฉวีวรรณ ดำเนิน มีเสียงที่มีพลังขึ้นเสียงสูงได้โดยไม่เพี้ยนลงท้ายกลอนมักแทรกเสียงเอื้อน และหมอลำ ป.ฉลาดน้อย ส่งเสริม มีเสียงที่กังวาน เล่นลูกคอได้ไพเราะและขึ้นเสียงสูง

โดยไม่บอดเสียง ศิลปะการลำของศิลปินแห่งชาติ ทั้ง 3 ท่าน ที่สามารถใช้เสียง ทำนองและการหายใจ อย่างมีศิลปะลักษณะจนเกิดเป็นความไพเราะกินใจผู้ฟัง

3. อัตลักษณ์ในการลำของศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (หมอลำ) ในประเทศไทย ทั้ง 3 ท่าน ที่โดดเด่นและถือเป็นอัจฉริยภาพได้แก่ การใช้ลูกคอ การเก็บกลอนลำ การเล่นคำ การด้นกลอน การประสานทำนอง อันเกิดจากพรสวรรค์ ภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสมมายาวนาน

องค์ความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านศิลปะการลำตลอดจนเป็นการอนุรักษ์ ภูมิปัญญาทางด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่สืบต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ควรส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดและสืบต่อ อัตลักษณ์ด้านการแสดงหมอลำจากศิลปินแห่งชาติ ทั้ง 3 ท่าน โดยมีการสร้างทายาทหมอลำจากเยาวชนท้องถิ่นกระจายสู่สถานศึกษาออกเป็นระบบ

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุพรรณ เหลือบุญชู และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เจलय ภูมิพันธ์ ที่ให้ความกรุณาแนะนำช่วยเหลือเป็นอย่างดี และขอกราบคุณแม่จวีวรรณ ดำเนิน ผู้กรุณาให้ข้อมูลด้านการร้องและพ่อนีสาน อีกทั้งผู้รู้อื่น ๆ ที่ให้ข้อมูลทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จตามจุดมุ่งหมายทุกประการ

เอกสารอ้างอิง

- จากรุวรรณ ธรรมวัตร. (2528). *วิเคราะห์ภูมิปัญญาอีสาน*. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- จากรุวรรณ ธรรมวัตร. (2530). *ภูมิปัญญาหมอลำเอกความรุ่งโรจน์ของอดีตกับปัญหาของหมอลำในปัจจุบัน*. มหาสารคาม : อาศรมวิจัยคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2527). *หมอลำ-หมอแคน*. กรุงเทพฯ : อักษรสมัย
- พรชัย เขียวสาคร. (2536). *ลำเพลินบ้านแพง ตำบลแพง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม*. ปรินญา นิพนธ์ ศต.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม
- สุพรรณ จันทบุตรและทองมาก จันทะลือ. (2537). "หมอลำ" *เอกลักษณ์คู่แผ่นดิน*. ในสยามอารยะ 2(4): 109-112.